

PASVALIO MIESTO ISTORINĖS DALIES, UNIKALUS KODAS 17100, UV31 TERITORIJOS RIBŲ PATIKSLINIMO SPECIALUSIS PLANAS

STADIJA: KONCEPCIJA

KONCEPCIJA

AIŠKINAMASIS RAŠTAS IR GRAFINĖ DALIS

SPECIALIOJO PLANAVIMO ORGANIZATORIUS	Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktorius
SPECIALIOJO PLANO RENGĖJAS	UAB „Lyderio grupė“

PROJEKTO VADOVAS: Architektas Laurynas Byla (atestato Nr. A 1576)

NEKILNOJAMOJO KULTŪROS PAVELDO Nijolė Steponaitytė (atestato Nr. 1498)

APSAUGOS SPECIALISTĖ:

ARCHITEKTĖ: Justina Ragaišytė

KLAIPĖDA, 2015

Turinys

1.ĮVADAS	3
2.DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU NAGRINĖJAMU OBJEKTU, APŽVALGA	4
3.KONCEPCIJA	5

GRAFINĖ DALIS:

1. Konceptijos brėžinys

1. ĮVADAS

Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialiojo plano rengimo pagrindas: Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymas.

Planuojama teritorija: Pasvalio miesto urbanistikos paminklo unikalus kodas 17100 (senas kodas UV31) teritorija.

Planavimo tikslas: Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) teritorijos ribų patikslinimas.

Planavimo uždaviniai: patikslinti Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) teritorijos ribas.

Planavimo dokumento tipas ir lygmuo:

- pagal planuojamos teritorijos dydį ir sprendinių konkretizavimo lygį, specialusis planas yra vietovės lygmens;
- pagal planavimo dokumentą tvirtinančią instituciją, specialusis planas yra savivaldybės lygmens.

Planavimo organizatoriaus funkcijų vykdytojas

Pasvalio rajono savivaldybės administracijos direktorius

Adresas: Vytauto Didžiojo a. 1, LT-39143 Pasvalys

Tel.: (8 451) 54 101

Faksas: (8 451) 54 130

El. paštas: rastine@pasvalys.lt

Specialiojo plano rengėjas

UAB „Lyderio grupė“

PV Laurynas Byla

Adresas: Šilutės pl. 83, Lt-91400 Klaipėda

Tel.: (8 46) 31 30 57

Faksas: (8 46) 31 30 58

El. paštas: byla.laurynas@gmail.com

2. DOKUMENTŲ, SUSIJUSIŲ SU NAGRINĖJAMU OBJEKTU, APŽVALGA

Pagrindiniai teisės aktai, reglamentuojantys veiklą Pasvalio istorinėje dalyje:

- LR Nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas (Žin., 2004, Nr. 153-5571) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Teritorijų planavimo įstatymas (Žin., 1995, Nr. 107-2391) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Saugomų teritorijų įstatymas (Žin., 1993, Nr. 63-1188) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas (Žin., 1996, Nr. 82-1965) su vėlesniais pakeitimais;
- LR Valstybinės kultūros paveldo komisijos sprendimas „Dėl Europos kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje“ (2009–09–25 Nr. S-79149).

Pagrindiniai galiojantys teritorijų planavimo ir apskaitos dokumentai:

- Pasvalio rajono savivaldybės Nekilnojamojo kultūros paveldo tinklų schema, 2009-05-05 Nr. IV-212;
- Pasvalio miesto savivaldybės bendrasis planas, patvirtintas 2012–05–30 sprendimu Nr. T1-141.

3. KONCEPCIJA

Pasvalio miesto istorinės dalies, unikalus kodas 17100, UV31 teritorijos ribų patikslinimo specialiuoju planu siūloma sumažinti šios istorinės dalies teritoriją kaip pavaizduota grafinėje dalyje esančiame brėžinyje „Konceptija“.

Specialiuoju planu siūlomos Pasvalio miesto istorinės dalies ribos eina esančiomis sklypų ribomis, kur nėra galimybės tam – teritorijos ribos eina tiesėmis tarp esančių sklypų kampų taškų. Istorinės dalies teritorijos vakarų-šiaurinė-rytų pusėje esanti teritorijos riba patikslinta pagal esamų sklypų ribas; pietryčių-pietvakarių pusėje teritorija sumažinta išėmus iš teritorijos vertingųjų savybių požymių neturinčius pastatus; pietvakarių pusėje teritorija taip pat patikslinta apimant vertingųjų savybių požymių turinčius pastatus.

Siūlomos Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) vertingosios savybės yra pateiktos žemiau.

Siūlomos Pasvalio miesto istorinės dalies u.k. 17100 (UV31) vertingosios savybės yra:

- **Planinės struktūros tipas** – radialinė plano struktūra;
- **Planinės struktūros tinklas** – radialinis planinės struktūros tinklas, kurį formuoja Nepriklausomybės, Svalios, Žemaitės, Vilniaus, Palėvenės, Biržų g., stačiakampė Vytauto Didžiojo aikštė, Vilniaus, Žaliosios, P. Vileišio, Alyvų g. Atkarpos;
- **Valdos (posesijos)** – istorinių sklypų ribos;
- **Keliai, gatvės, aikštės, įvažiavimai, pravažiavimai, takai, jų tipai, trasos, gatvių trasos:** Nepriklausomybės, Svalios, Žemaitės, Vilniaus, Palėvenės, Biržų g., Vytauto Didžiojo aikštė, Vilniaus, Žaliosios, P. Vileišio, Alyvų g. Atkarpos;
- **Gamtos elementai:**
 - **reljefas:** miesto istorinė dalis įsikūrusi Lėvens ir Svalios upės, slėnių viršutinėse terasose, upių santakoje;
 - **vandenys:** Svalios upės, pratekančios per miesto istorinio centro dalį, Lėvens upės, pratekančios ties šiaurine istorinio centro riba, jų vagos, slėniai;
 - **želdynai:** gamtos paveldo objektas – Pasvalio miesto ažuolas, bažnyčios šventoriaus, kai

kurių sodybų Nepriklausomybės g. apsodinimo medžių eilėmis, grupėmis, pobūdis;

- **Tūrinės erdvinės struktūros sandara** – nevienalytė tūrinė erdvinė struktūra – vientisa tūrinė erdvinė struktūra Nepriklausomybės, Palėvenės, Biržų gatvėse, Svalios g. atkarpoje, stambesnių pastatų formuojama Vytauto a. (sunaikintoje istorinėje turgaus aikštėje susidariusi stambių statinių teritorija), su dominuojančia Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia Vytauto a., Vytauto Didžiojo aikštės erdvė su jai būdingu užstatymu mūriniais 3 a. pastatais (sunaikintoje istorinėje turgaus aikštėje susidariusi XX a. aštuntojo dešimtmečio statybos stambių statinių teritorija);
- **Užstatymo tipai:**
 - **mišrus: perimetris** užstatymas mūriniais 3 a. (10-12 m iki kraigo) su pastogėmis pastatais Vytauto Didžiojo a. PR dalyje („Senosios“ turgaus a. užstatymas: perimetris užstatymas);
 - **perimetris-sodybinis XX a. pirmosios p.** užstatymas: 1 aukšto su pastogėmis, atskirais 2 aukštų su pastogėmis – Biržų, Palėvenės g., Vilniaus g. atkarpa nuo pastato Nr. 6 iki Nr. 10, su atskirais 3 a. - Vytauto Didžiojo a. Nr. 6 (1a. su pastogėmis pastatų min. aukštis iki pastogės – 2 m, iki kraigo – 4,5 m, maks. aukštis iki pastogės – 2,5 m, iki kraigo – 6,5 m, 2 a. su pastoge pastatų min. aukštis iki pastogės – 5 m, iki kraigo – 6 m, maks. aukštis iki pastogės – 7 m, iki kraigo – 7,5 m, su atskirais 3 a. pastato aukštis 10-11 m;
 - **sodybinis XX a. antrosios p. 1-2 a.** su pastoge Nepriklausomybės g. (min. aukštis iki pastogės – 2,5 m, iki kraigo – 5 m, maks. aukštis iki pastogės – 3,5 m, iki kraigo – 6,5 m, 2 a. su pastoge pastatų min. aukštis iki pastogės – 5 m, iki kraigo – 6 m, maks. aukštis iki pastogės – 7 m, iki kraigo – 7,5 m;
 - **atskirai stovintys pastatai:**
 - 1 a. medinis cerkvės pastatas Nepriklausomybės g. Nr. 12,
 - 2 a. su pastoge mūrinis pastatas Nepriklausomybės g. 41A,
 - 1 a. su pastoge mūrinis (buv. sinagoga) pastatų kompleksas P. Avižonio g. Nr. 4, 4B, 4C,
 - Katalikų bažnyčia su pavėsiu ir varpine Vytauto Didžiojo a. Nr. 5,
 - 2 a. su pastoge mūrinis klebonijos pastatas Vytauto Didžiojo a. Nr. 4,
 - 3 a. Kultūros centro pastatų kompleksas Vytauto Didžiojo a. Nr. 2, 3,

- 4 a. Savivaldybės pastatas Vytauto Didžiojo a. Nr. 1, 1 a. mūrinis su pastoge
 - Pirties pastatas (u.k. 2584) Palėvenės g. Nr. 15;
- **Panoramos** – panorama nuo kairiojo Lėvens kranto, prie tilto. Kadangi upės pakrantės tankiai apaugę krūmais ir užstoja užstatymą, iš kitų galimų apžvalgos vietų panorama nesimato;
- **Perspektyvos:**
 - Vytauto a. perspektyvos P-V ir P-ŠV kryptimi nuo pastato Vytauto Didžiojo a. Nr. 3, į Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią ir aikštės užstatymą;
 - Nepriklausomybės g. perspektyva V kryptimi nuo namo Nepriklausomybės g. Nr. 3 į Šv. Jono Krikštytojo bažnyčią, špitolę;
 - Vytauto a., tiltą per Svalios upę;
 - Žemaitės g. Nr. 1 į Vytauto Didžiojo a.;
 - Biržų g. perspektyva nuo pastato Biržų g. Nr. 3 rytų kryptimi;
 - Palėvenės g. perspektyva nuo pastato Palėvenės g. nr. 20 rytų kryptimi;
 - perspektyva į Lėvens tiltą nuo pastato Nepriklausomybės g. Nr. 3 šiaurės-rytų kryptimi;
 - perspektyva į Nepriklausomybės g. nuo pastato Nepriklausomybės g. Nr. 3 vakarų kryptimi;
 - perspektyva į Nepriklausomybės g. nuo pastato Nepriklausomybės g. Nr. 8 šiaurės-rytų kryptimi;
 - perspektyva į Lėvens upę šiaurės-rytų kryptimi;
- **Išklotinė** - Nepriklausomybės g. ŠR pusės atkarpa špitolės pastatas Nr. 2 iki Vytauto Didžiojo a. ŠR atkarpoje esančio klebonijos pastato Nr. 4 (įskaitant bažnyčios pastatą Vytauto Didžiojo a. Nr. 5);
- **Dominantės** - Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia Vytauto a.;
- **užstatymo bruožai**
 - **vyraujantis sodybinis** užstatymas teritorijos šiaurės rytų dalyje, pietvakarinėje dalyje – dominuoja ilgi sklypai su juose palei gatvę išsidėsčiusiais gyvenamaisiais ir sklypo gale

- ūkiniais pastatais, gyvenamieji namai – medinėmis lentelėmis apkaltais fasadais, dvišlaičiais stogais, mediniais langų rėmais, kai kurie su dekoruotomis langinėmis;
- **mišrus - sodybinis-perimetrinis** užstatymas Biržų, Palėvenės g. - gyvenamieji namai išsidėstę palei gatves, formuodami ju erdves, ūkiniai pastatai – sklypų galinėse dalyse, ryškių spalvų vertikalaus ir horizontalaus medinių lentelių apkalimo fasadai, langų mediniais baltais rėmais angos išryškintos tamsiu apvadu, čerpiniai, daugiausia dvišlaičiai stogai;
- **perimetrinis užstatymas** – 2-3 a. mūriniai pastatai formuojantys pietrytinę Vytauto Didžiojo aikštės dalį, tinkuoti fasadai, langai plastikiniai, fasaduose nedaug dekoru detalių (išskyrus pastatą Vytauto Didžiojo a. Nr. 8 – išlikęs, atnaujintas fasado eksterjero dekoras, langų apvadai);
- **atskirai stovintys pastatai**
 - 1 a. medinis cerkvės pastatas Nepriklausomybės g. Nr. 12 – medinių horizontalių lentelių fasadai, medžio dekoras eksterjere, balti mediniai langai, skarda dengtas, šlaitinis stogas;
 - 2 a. su pastoge mūrinis pastatas Nepriklausomybės g. 41A - medinių horizontalių lentelių fasadai, plastikiniai, baltais rėmais langai, skarda dengtas šlaitinis stogas;
 - 1 a. su pastoge mūrinis (buv. sinagoga) pastatų kompleksas P. Avižonio g. Nr. 4, 4B, 4C – tinkuotas mūrinis pastatas, nedideliais plastikiniais rėmais langais, skarda dengtu dvišlaičiu stogu;
 - Katalikų Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia su pavėsiu ir varpine Vytauto Didžiojo a. Nr. 5;
 - 2 a. su pastoge mūrinis klebonijos pastatas Vytauto Didžiojo a. Nr. 4, – balto tinko fasadai, turi baroko ir istoristinių bruožų, skarda dengti stogai;
 - 3 a. Kultūros centro pastatų kompleksas Vytauto Didžiojo a. Nr. 2, 3 – fasaduose dominuoja dekoratyvinio tinko, keraminių plytelių, stiklo apdaila;
 - 4 a. Savivaldybės pastatas Vytauto Didžiojo a. Nr. 1 – tinkuoti fasadai, baltais plastikiniais rėmais langai, plokščias stogas;
 - 1 a. mūrinis su pastoge Pirties pastatas (u.k. 2584) Palėvenės g. Nr. 15 – pirmo aukšto fasado apdailoje – akmenų mūras, langų angos išryškintos baltu apvadu, pastogės fasadai – balto tinko, atnaujintos dangos dvišlaitis čerpių stogas;
- **Artimiausios kultūros paveldo objekto teritoriją ar vietovę supančios aplinkos**

kultūrinio kraštovaizdžio vertingosios savybės:

- Pasvalio istorinė dalis yra Biržų regioninio parko teritorijoje;
- Pasvalio istorinėje dalyje yra botaninis gamtos paveldo objektas – Pasvalio miesto ažuolas;
- greta kultūros paveldo vertybės Pasvalio mieste yra hidrogeologinis gamtos paveldo objektas – Žalsvasis šaltinis;

• Faktai apie svarbias visuomenės, kultūros ir valstybės istorijos asmenybes, įvykius:

Rašytiniuose istorijos šaltiniuose tiesioginių Pasvalio gyvenvietės paminėjimų iki XV a. nėra, nors greičiausiai įtvirtintoje vietoje prie vieno piliakalnių prie Svalios upės, antrojo tūkstantmečio pirmaisiais amžiais galėjo būti susidariusi Pasvaliu vadinama gyvenvietė, kurioje jau buvo prekybininkų ir amatininkų. 1286-1352 m. Rygos skolininkų knygoje paminėtas pirklys iš Pasvalio.

Spėjama, kad išsivysčius kelių tinklui, jau XV a. pabaigoje galėjo būti kompaktiška gyvenvietė. 1497 m. buvo leista statyti bažnyčią ir steigti Svalios miestą ir rengti turgus. Miestas pradžioje plėtėsi pagal Lėvens upę ir buvo linijinio plano. 1498 m. pastačius bažnyčia, prie jos vystėsi aikštė, atsirado radialinio plano užuomazgos.

Savaimingai miestas formavosi iki XVI a. vidurio, kada pradėta vykdyti Valakų reforma. Pasvalyje valakai pradėti matuoti jau 1535 m. Reformos metu buvo sureguliuota aikštė, bei išmatuoti sklypai. XVI a. pabaigoje jau buvo keturkampė aikštė, keturios gatvės einančios palei Lėvens ir Svalios upes ir gatvė iš pietryčių – Vilniaus pusės. Tačiau Valakų reformos metu savaiminis radialinis planas nebuvo pakeistas į stačiakampį.

1581 m. Pasvalį nusiaubė didžiulis gaisras, sudegė visi namai prie aikštės ir dauguma namų Lėvens gatvėje.

Tačiau miestelis sparčiai augo, 1786 m. plane jau matoma, kad jis jau užėmė abu Lėvens krantus. Jau buvo susiformavęs radialinis planas. Aplink aikštę buvo susiformavę smulkiausi sklypai.

1866 m. plane užfiksuotas jau žymiai didesnis miestas.

1903 m. pastatytas medinis tiltas per Lėvenį, 1915 m. nutiestas Šiaulių-Pasvalio siaurasis geležinkelis.

Po didžiulio 1920 m. gaisro, parengtas miesto atstatymo ir plėtros projektas (archit. E.Pejeris), patvirtintas 1922 m., jame nebuvo keičiamas gatvių tinklas, tik numatyta didžiulė nauja turgaus aikštė, o Svalios upelio pakrantėse – parkas.

1925 m. Pasvalyje veikė gimnazija, pradžios mokykla, knygynas, biblioteka su skaitykla, žemės ūkio kooperatyvas, skerdykla, valcinis malūnas, vilnų verpykla, linų bei sėmenų supirkimo punktas, sveikatos punktas, žydų liaudies bankelis, apylinkės teismas, notariatas, miškų urėdija, ugniagesių komanda, policijos nuovada ir kitos įstaigos. 1930 m. Pasvalio gimnazija paversta komercine mokykla, 1933 m. (archit. Karolis Reisonas), iškilo naujas mokyklos pastatas, greta jų – paminklas Petriui Vileišiui (skulptorius Vincas Grybas). 1922 m. atnaujinta Pasvalio gydykla, 1923 m. jai pastatytas specialus vonių namas.

1931 m. parengtas ir patvirtintas „mūrinių namų rajono“ projektas, pagal kurį palei abi aikštes ir jas skiriančiame kvartale leista statyti tik mūrinius namus su čerpių ar skardos stogais.

Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu miesto centre pastatyta stambių mūrinių pastatų, tačiau visumoje miestas liko apstatytas daugiausia mediniais vieno aukšto pastatais.

Sovietmečiu, 1954 m. sudarytas „Miesto išplanavimo ir užstatymo projektas“. Pasvalys numatytas plėsti į pietryčius, dešiniajame Lėvens krante, šią teritoriją ir plotą tarp parko ir Panevėžio-Biržų plento, bei prie kelio į Vabalninką sudalinti taisyklingais kvartalais ir užstatyti vienbučiais namais. Numatyta palikti tik naująją aikštės dalį Svalios gatvėje, senojoje įrengus skverą. Tačiau tuo metu miestas beveik neaugo.

Miestas pradėjo augti tik nuo septintojo dešimtmečio pradžios. Sparčiai didėjo vienbučių namų statybos apimtys, o rytinėje miesto dalyje pradėta daugiabučių gyvenamųjų namų statyba, išaugo mokykla ir vaikų darželis.

Sparti miesto plėtra numatyta 1964 m. parengtame generaliniame plane (archit. K. Bučas), gyventojų skaičius mieste nuo 4800 turėjo padidėti iki 8000. Vilniaus gatvės tąsoje pastačius tiltą per Lėvenį, padidėjo tranzitinis eismas Vilniaus gatve. Rytų pusėje buvo statomi nauji daugiabučiai namai, pasikeitė miesto vaizdas nuo plento pusės. Buvo statoma ir istorinėje miesto dalyje, į šiaurę nuo senosios turgaus aikštės pastatytas Vykdomasis komitetas.

1968 m. sudarytas centro dalies išplanavimo projektas (archit. A. Jankauskas). Jame nauji stambūs pastatai suprojektuoti už Vilniaus gatvėje stovinčių senųjų namų. Juos vėliau nugriovus, gatvė labai išplatėtų. Susidariusi nauja erdvė iš esmės pakeistų senosios miesto dalies tūrinę erdvinę kompoziciją.

Tuo metu Pasvalys jau buvo ištyrinėtas kultūros paveldo požiūriu (A. Miškinis), nustatyti saugotini elementai, miesto istoriniam centrui 1969 m. suteiktas vietos reišmės urbanistikos paminklo statusas.

1975 m. parengtas naujas Vilniaus gatvės pertvarkymo projektas (archit. A. Jankauskas), pradėti rengti atskirų pastatų projektai. Nepaisant Architektūros ir statybos instituto urbanistikos sektoriaus prieštaravimų (tuo metu projektai urbanistikos paminkluose turėjo būti derinami minėtoje įstaigoje), 1980 m. šiek tiek pakeistas projektas buvo patvirtintas ir pradėtas įgyvendinti. Nors naujų pastatų architektūra kitoje vietoje būtų visai tinkama, dideli tūriai, įvairiais atstumais atitraukti nuo gatvės, suardė istorinę plano struktūrą ir nuoseklią miesto raidą atitikusią tūriną erdviną kompoziciją.

1982 m. parengtas naujas Pasvalio miesto išplanavimo projektas (archit. A. Jankauskas, P. Kizys). Jame numatyta toliau į pietryčius praveisti naują kelią Rygos link, miestą vystyti įvairiomis kryptimis abiejuose Lėvens krantuose. Šiaurėje planuota vystyti pramonės zoną.

1984 m. senojoje aikštėje pastatytas vienas stambiausių miesto pastatų – kultūros namai.

Nuo 1995 m. buvo vykdomi pakartotiniai Lietuvos urbanistikos paveldo tyrimai, siekiant nustatyti pokyčius apsaugos statusą turinčiose vietovėse ir nustatyti dar netirtų miestelių ir bažnytkaimių paveldinę vertę, išplėsti saugotinų vietovių skalę, numatant savivaldybių (vietos lygmens) kultūros vertybes.

2004 m. kultūros paveldo požiūriu tyrinėtas Pasvalio miestas (archit. N. Steponaitytė). Nustatyta, kad sovietmečio pertvarkymai jį gerokai pakeitė, todėl vietos reikšmės urbanistikos paminklo statusas, kuris dabar atitiktų regiono lygmenį (tada išsireikšta valstybės reikšmės kultūros vertybės) turėtų būti pakeistas į vietos lygmenį (tada išsireikšta savivaldybės reikšmės).

Pasvalio apylinkėse gimė žymus Lietuvos inžinierius Petras Vileišis.

Šaltiniai ir literatūra:

- Kviklys B. *Mūsų Lietuva*, t.2 (fotogr. Laida), Vilnius, 1991;
- *Lietuvos architektūros istorija II. Nuo XVII a. pradžios iki XIX a. vidurio*, Mokslas, 1994;
- Miškinis A. *Vidurio Lietuvos miestai ir miesteliai / Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. 4, Vilnius, 2009.